

УДК 37.013

Гребенюк Георгій Євгенович – доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної педагогіки і права Харківського державного педагогічного університету ім.Г.С.Сковороди.

Підготовка студентів педагогічного університету до соціальної роботи

Автор піднімає питання підготовки студентів педагогічного університету до соціальної роботи. В роботі підкреслюється, що саме вирішення проблеми переорієнтації молодіжного середовища на ідеали духовності та на усвідомлення гуманістичних світових зразків є головними засобами збереження та трансформації соціально-культурного досвіду людського суспільства. Вирішенню проблем соціалізації дитини значною мірою сприяє організація соціально-педагогічної роботи в оздоровчому таборі, яка проводиться студентами педагогічного університету.

The author raises the question of preparation of students of pedagogical universities to social work. He emphasizes that only decision of the conversion of the young people to the ideal of spirit and to the understanding of the world humanitarian examples are the main ways of keeping and transformation of social-cultural experience of human society. A great aid to solving of this problem is given by the organization of social-pedagogical work in the health camp which is held by students of pedagogical university.

Серед актуальних проблем сьогодення, які вирішують виховні заклади України, чільне місце посідає проблема формування особистості дитини шкільного віку в умовах життєдіяльності тимчасового колективу дитячого оздоровчого табору. Багатогранність творчої діяльності дітей у таборах відпочинку накладає на педагогів особливу відповідальність щодо її організації як за змістом, так і за формами. Крім того, вміння оптимально спрогнозувати різноманітну діяльність дітей дозволяє педагогам у літніх таборах створити умови не лише для задоволення індивідуальних інтересів дитини, а й для розвитку цілого ряду особистісних якостей всіх учасників педагогічної взаємодії. При цьому всі види діяльності повинні бути спроектовані так, щоб вони активізували емоційну та інтелектуальну сфери особистості дитини, сприяли усвідомленню нею своєї ролі у спільній справі і себе як особистості, яка вирішує, хоча б частково, цю спільну справу.

Проблеми соціального виховання молоді розглядаються в законодавчих актах України,

зокрема в Конституції України, в законі України "Про освіту" і в Кодексі закону про шлюб та сім'ю.

В означених документах виховання розглядається як розвиток у соціумі природних задатків і здібностей людини. Воно здійснюється в межах реалізації суто людського в структурі особистих можливостей і за певною, глибоко персоніфікованою програмою. Саме тому розвиток природних здібностей людини реалізується в соціальних навичках поведінки та діяльності.

У наш час західними педагогами проводяться дослідження щодо аналізу молодого покоління за соціально-економічними, соціально-діяльнісними та соціально-виховними ознаками.

Так, покоління молодих, що вступило в життя після 70-х років, називають "поколінням електроніки і засобів масової інформації", на відміну від покоління 40-х років ("діти війни").

Далі, покоління 50-х – початку 60-х років – "економічного буму" (чи "діти споживання"), період після 60-х років ("діти кризи"). Покоління 70-х і наступних років, – "не діти". Дослідники

підкреслюють, що жодне з поколінь дітей не відчувало стільки страху, жахів, незгод, скільки довелося відчувати сучасному поколінню молоді.

Більшість педагогів поділяє думку, що сучасне покоління – "інше", і воно є дуже "важким", але причини криються у важких соціально-психологічних умовах, в яких важко живе і зростає молодь.

Прогресивні сили світу, зокрема педагогічна громадськість, не можуть не думати про психологічні та моральні втрати і наслідки, особливо для дітей та молоді, від сьогоденної масової культури, яка пропагує культ насильства, вседозволеності, тваринних інстинктів людини, звичаїв злочинного світу. Використання культури як джерела наживи, як каналу, через який формується перекручене уявлення про світ, про життя, негативно відбивається на духовному розвитку молоді. Існуюча "бездуховність", яка охопила людство, відбивається саме на молоді, її емоційній глухоті до справжньої культури, нерозвиненості естетичних смаків, відсутності почуття милосердя, співчуття, утилітарному ставленні до життя. Разом з тим формування молоді в середовищі "культурного напруження" сприяє її здатності до самовизначення, формуванню активної життєвої позиції, здатності до пошуку нових знань, толерантного ставлення до чужої думки та поглядів, діалогічному спілкуванню.

Людина, яка має широкі соціально-культурні контакти, як правило, задоволена життям, спокійно та доброзичливо ставиться до представників інших культур, релігій та ідеологій. Відповідне соціально-культурне середовище дає можливість створити сприятливі умови для розвитку творчих здатностей молоді людини, скерувати їх на забезпечення психологічної безпеки та свободи, підтримку творчих пошуків дитини, захист її свідомості від негативного впливу, розкряпачення внутрішніх сил, досягнення успіхів.

Вирішення проблеми переорієнтації молодіжного середовища на ідеали духовності, на усвідомлення гуманістичних світових зразків пов'язане з новими підходами щодо вирішення проблеми соціалізації молоді та ролі науки і мистецтва як засобів збереження й трансформації соціально-культурного досвіду людського суспільства.

У педагогіці виховання як самостійній формі суспільної свідомості головним стає пізнавальна, виховна та емоційно-релаксаційна діяльність.

За таких умов необхідно усвідомити методологічні недоліки у виборі стратегії організації

соціальної роботи в умовах дозвілля молоді.

Не дивлячись на заклики і постанови на зближення школи з життям, довгий час учні до 16-17 років знаходилися в сфері редуційованої життєдіяльності. Вважалось, що основний вид діяльності учнів – навчання; абсолютизація цього вида діяльності приводила до того, що учні розглядалися не як суб'єкти життєдіяльності, а як суб'єкти штучно створеної діяльності в умовах оволодіння знаннями.

Дослідження з формування стійкого спрямування на професію показали, що провідними факторами цієї стійкості є життєва орієнтація студентів, а не окремі якості або риси особистості, з чого випливає, що це проблема саме соціальної педагогіки.

Тому підготовка майбутніх педагогів до організації виховного процесу повинна йти шляхом моделювання організації життєдіяльності учнів за аналогією з життєдіяльністю соціально зрілої особистості.

Разом з тим у навчальному процесі вищих закладів освіти закономірності формування життєдіяльності особистості в її розвинутих формах соціальної діяльності залишаються поза увагою. Але позитивним є те, що з появою кафедри соціальної педагогіки та правового виховання проблеми підготовки майбутніх вчителів до створення умов соціалізації особистості дитини стали активно розробляти. Стали осмислюватися поняття громадянської зрілості як змістовно, так і структурно, і функціонально. Тому що поняття громадянської зрілості виступає як модель при організації виховного процесу, його прогнозуванні і керуванні ним. Крім того, підготовка студентів до формування особистості дитини вимагає серйозного осмислення дидактики взаємовідносин суспільної і індивідуальної свідомості на різних стадіях формування особистості. Зведення цієї проблеми за суттю до дослідження взаємовідносин колектива і особистості також призводить до редуційовання проблеми "людина – суспільство", у якій співвідношення суспільного і індивідуального намагалися вирішити на прикладі замкнених, часом штучно створених колективів (клас, група, бригада).

Формування почуття колективізму нерідко гальмувало розвиток індивідуальності. Саме тому в сучасних умовах необхідно досліджувати проблеми співвідношення індивідуального і колективного з більш широкими методологічними позиціями.

На наш погляд, до негативних наслідків минулого слід віднести той факт, що не досягнувши позитивних результатів в розробці проблеми

формування всебічно гармонійно розвиненої особистості, педагоги все частіше відмовляються від розв'язання, означеної проблеми, навіть сприяють виключенню цього поняття з обігу. Між тим, гармонійно розвинена особистість – це ідеал, до якого людство йде багато поколінь. Трансформація цієї ідеї в педагогічний простір, можливо, повинна йти як необхідність формування соціально зрілої, повноцінної особистості. При цьому повноцінність особистості визначається як здатність свідомо і вільно будувати своє життя, отримуючи при цьому задоволення від здійснення бажань, розуміючи сенс свого існування і відчуваючи щастя буття. Ось чому соціалізація майбутніх педагогів повинна здійснюватися під гаслом "Повернення дитині дитинства". Тобто соціальному педагогу треба вміти не лише розкрити перед підлітком і молоддю шляхи до соціуму, але й створити умови його активної участі у житті суспільства зі свого вікового рівня.

Вирішенню проблем соціалізації дитини значною мірою сприяє організація соціально-педагогічної роботи в оздоровчому таборі.

При цьому майбутні педагоги мають обов'язково враховувати соціально-культурні умови та специфіку тимчасового літнього молодіжного колективу.

При підготовці майбутніх педагогів до означеної діяльності необхідно сприяти їх розумінню, що дитина лише тоді може стати чи вважати себе повноцінним членом тимчасового літнього молодіжного колективу, коли буде не лише об'єктом, а й суб'єктом соціалізації. Суб'єктом соціалізації дитина може стати, коли не тільки навчиться засвоювати соціальні норми життя табору (режим дня, час ігор, час відпочинку тощо), але й сама буде брати активну участь у процесах, які відбуваються в оздоровчому таборі, зокрема чергування в отряді, активна участь у культурних, театральних, спортивних заходах оздоровчого табору.

Тому перед викладачами постає питання: як навчити майбутнього соціального педагога, а зараз студента, створювати умови для соціалізації і розвитку особистості в процесі організації освітнього дозвілля в оздоровчих таборах.

Мабуть, треба погодитися з існуючою думкою, що будь-який усвідомлений, творчий вид діяльності несе в собі соціалізуючу спрямованість. Звідси всі можливі види освітнього дозвілля в оздоровчому таборі повинні нести соціалізуючий зміст (індивідуальна творча діяльність – прикладні майстерні, гуртки; гра; спортивні змагання; тематичні зустрічі; святковий концерт тощо). В

даному випадку соціальний компонент розглядається як перехід від одного способу життя (навчання в школі, життя вдома, сім'ї) до життя протягом якогось часу в тимчасовому дитячому колективі. Зміст цього процесу соціалізації дитини, з одного боку, та вихователя, з іншого, визначається тим, що суспільство зацікавлене в тому, щоб всі члени цієї педагогічної взаємодії успішно оволоділи соціальними ролями, тобто могли б і хотіли компетентно брати участь у запропонованій діяльності, створили дружню сім'ю, вміли б повноцінно, з користю проводити своє дозвілля. Все це характеризує і вихователя, і дитину, з якою вона працює як суб'єкт соціалізації.

Зупинимося окремо на особливостях соціалізації дитини в умовах тимчасового літнього колективу, які майбутній вихователь повинен усвідомити, якщо він планує взяти участь в організації дозвілля дітей і мати на нього регульований вплив.

Перше – соціально-педагогічну роботу в оздоровчому таборі треба розглядати як цілісний педагогічний процес, який поєднує в собі функції освітні, соціалізації та розвитку особистості. Треба зауважити, що учасники освітнього дозвілля беруть активну участь у педагогізації соціального середовища. Ще Л.С.Виготський підкреслював, що зміна соціального середовища відбивається на поведінці людей, особливо молоді. Наприклад, у деяких державах Заходу ми можемо спостерігати, як молодіжні клуби поступово перетворюються в об'єднання військово-мілітаристської спрямованості.

Здійснення виховного впливу через соціальне середовище досліджував у своїх працях Василь Олександрович Сухомлинський. Він був поборником розвитку багатогранних інтересів дітей, а тому прагнув включити дитину у найрізноманітніші види освітньої діяльності, але при цьому він застерігав від того, щоб не виховувати "...невимогливого споживача, здатного задовольнитися щоденною порцією дешевих розваг...". На наш погляд, ця думка повинна спрямовувати діяльність соціального педагога не лише "...на стимулювання бажання дитини до інтелектуально насиченої, творчої праці...", а й навчити молодь оптимально поєднувати працю і дозвілля, запропонувати нові методи і форми активного відпочинку.

Друга особливість полягає у тому, що процес соціалізації буде ефективним лише тоді, коли дитина емоційно переживає вплив тих чи інших соціальних факторів середовища. Як підказує практика роботи в оздоровчому таборі можна виділити три основні чинники соціальної спрямованості: вихователь,

дитячий колектив та засоби масової інформації. При такій багатоаспектності впливу соціального середовища на молодь особливу роль виконує соціальний педагог (вихователь), котрий має об'єднати всі фактори, які впливають на формування особистості, але при цьому проявити досконале володіння відповідними професійними вміннями та здатністю організувати освітнє дозвілля дитини, долаючи при цьому стихійність, безконтрольність у проведенні вільного часу і відпочинку підлітків.

Третє – вихователь повинен, використовуючи обмеженість територіального простору і враховуючи особливості педагогічного процесу в житті табору точно визначити пріоритети та характер діяльності тимчасового дитячого колективу, підібрати доцільні форми і методи впливу на внутріколективні та міжособистісні стосунки, визначити свою особисту позицію, стиль відносин з дітьми залежно від вікової групи.

Хочу окремо зупинитися на стадіях формування міжособистісних відносин між вихователем і підлітком, які виділено на основі соціально-психологічних факторів, що створюють соціальне середовище:

Перша стадія – вивчення і аналіз поведінки дітей, їх індивідуальних особливостей, нахилів, інтересів, здатностей. Означене створює умови пізнання один одного, товаришування, довіри; формує вимоги до різноманітної діяльності.

Друга стадія – формування дитячого колективу та психологічного мікроклімату, що сприяє реалізації творчої активності підлітків.

Третя стадія – введення елементів самоуправління, формування і розвиток гуманних стосунків і піклування один про одного, що сприяє розкриттю талантів дитини.

Четверта стадія – проведення загальних заходів в колективі, аналіз причин успіхів і невдач, накреслення перспективи подальших справ.

З метою підготовки майбутніх соціальних

педагогів до практичної реалізації проблем соціалізації особистості дитини шкільного віку під час її оздоровлення у таборі кафедрою соціальної педагогіки та правового виховання ще з минулого року для студентів був започаткований на громадських засадах науково-практичний семінар. Мета семінару не тільки озброїти студентів теоретичними знаннями щодо означеної проблеми, а й ознайомити студентів з формами і методами її практичного здійснення в умовах оздоровчого табору. Семінар функціонує протягом року, один раз на тиждень і кожен студент в кінці такої роботи має розроблений методичний комплекс, у якому з першого по останній день діяльності табору спрогнозована педагогічна діяльність вихователя з організації дозвілля дитини, спрямованого на набуття нею навичок життя у соціумі. Результати анкетування показали, що, якщо на початку роботи семінару лише два відсотки студентів (56 респондентів) усвідомлювали необхідність підготовки до практичного вирішення проблеми соціалізації особистості в умовах оздоровчого табору, то в кінці не було жодного студента, у котрого необхідність такої роботи викликала б сумнів.

Таким чином, необхідність вирішення проблеми підготовки молоді до життя у сучасному соціумі, забезпечення не тільки її професійної, а й соціальної мобільності, потребує посилення уваги до підготовки соціальних педагогів до означеного виду діяльності, використання при цьому всіх доцільних форм їх професійної підготовки, зокрема в оздоровчих таборах.

Саме соціальний педагог має усвідомити "самоцінність людської особистості як носія високих гуманних начал, її неповторної індивідуальності, а тому розглядати різнобічний розвиток особистості дитини метою і результатами соціально-педагогічної роботи".

Стаття надійшла до редакції 20.01.2000